

М. ПІДГІРЯНКА

МАТИ-СТРАДНИЦЯ

1945

Накладом
ОРГАНІЗАЦІ УКРАЇНОК КАНАДИ

Винипег, Ман.

diasporiana.org.ua

М. ПІДГІРЯНКА

МАТИ-СТРАДНИЦЯ

1 9 4 5

Накладом
ОРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНОК КАНАДИ
Винипег, Ман.

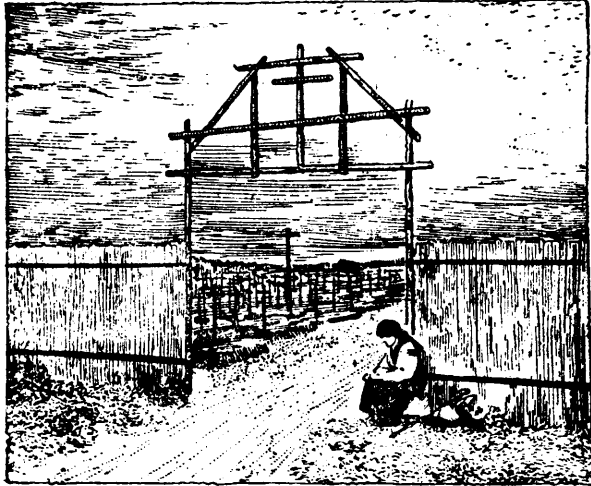
П Е Р Е Д М О В А

Час, який переживали українці на чужині, які зо страху перед царською армією покидали свої села, або яких силою забирали австрійці, закидаючи українцям москофільство, дуже подібний до сьогоднішніх переживань українських скитальців. Різниця та, що теперішні переживання українців на чужині є в сотері страшніші.

Додаймо ще до тих теперішних обставин ще одну небезпеку, яка чекає наших рідних тепер, а то видачу скитальців в руки совітської влади, яка уважає скитальців за своїх ворогів! До нас вже приходили вісті очевидців, як дбала совітська влада про наших рідних, яких вона забірала на потяги з рідних сіл та перевозила далше на схід в глиб совітської держави! **Більшість їх гинула по дорозі!**

Читаймо і ширім цю книжечку! Вона відкриє очі багато українцям! Вона покаже, чому нам треба дбати про наших СКИТАЛЬЦІВ І ПОМАГАТИ ІМ! ПОДАВАЙМО ЦЮ КНИЖЕЧКУ З РУК ДО РУК!

МАТИ — СТРАДНИЦЯ

ВСТУП.

І досі ще бачу в густих диму мряках
Ту браму цвинтарну у Гмінді в бараках;
І досі ще серце болить, як згадаю
Рядами могили від краю до краю,
Де дітей українських сон вічний окутав —
Не пахнуть там квіти, не сходить там рута,
А тільки в холодній, далекій чужині
По цвинтарях плачуть серця материні.
Ох тяжко забути, болючо згадати,
У слова складати, в рядочки вязати
Ті матірні болі й жалі невимовні —
Писати скрижалі терпіння й сліз повні.
А треба згадати.

Бо скрізь чужиною
Заросли могили діточі травою.
Нехай-же хоч пам'ять про них не загине,
На крилоньках пісні в край рідний полине

І буде та пісня тужливо звеніти,
 Та слухати будуть України діти.
 Тоді ту дорогу тернову пізнають,
 Котрою скитальці в чужому йшли краю.
 Тоді і навчаться край рідний цінити,
 Кожну землі грудку грудьми боронити,
 Її з рук не дати нізащо, ніколи . . .
 А коли вже стануть вільні, як соколи —
 І з гнізд вже свобідних на свято злетяться,
 То жертви згадають

Й за них відплатяться!

— — — — —
 І досі ще бачу, як мовчки сиділа
 Та постать жіноча, немов скаменіла
 Без слова, без руху. Від ранку до ночі
 Між ряди могилок видивляла очі.
 Вони-ж, як ранені голуби летіли,
 Щось пильно гляділи, найти щось хотіли;
 Линули на гроби від цвинтаря брами
 І чогось шукали межі могилками.
 Йдучи попри цвинтар у школу шпитальну
 Що-дня я ту постать виділа страдальну;
 І слово привітне кидала що-рана.
 Однак й не рухнулася та постать камяна.

— — — — —
 Аж раз, коли доню я свою маленьку
 За рученьку вела, то вона, стареньку
 Бабусю узрівши сидячу близь брами.
 Підбігла до неї із тими словами:
 — “Чому ви, бабусю, смутні такі дуже,
 На небо, на сонце, на все вам байдуже;
 Може вас болить що, може ви голодні,
 А може втомлені і встати негодні,
 Я вам подам ручку і поможу встати,
 Потім заведу вас до нашої хати.

Матуся все хлібець ховає для мене,
 Я з вами поділюсь — позволите, нене?
 Так все промовляла, мило щебетала,
 На поміч маленькі ручки витягала;
 Аж зник з лица жінки вираз отупіння,
 Розтаяв, мов леди від сонця проміння,
 Та й з очей полився рясними сльозами.

— — — — —
 І поплила повість прескорбної мами.

Пісня I.

Кажуть мені люде, що можу вертатись
 До рідного краю, до рідної хати,
 Що кинути можу студену ту причу,
 Де більш, як три роки дні і ночі лічу.
 Кажуть мені люде, радять мені різно —
 А мені вертатись вже годі, вже пізно . . .
 Вернути до дому не можу, не в силі . . .

Мій дім і маєток у спільній могилі,
Де я поховала усі свої діти,
Сини, як соколи, і дочки, як цвіти.
Як тут я їх лишу, на кого, на кого?
Вони-ж на чужині не мають нікого . . .
На кого їх лишу й куди сама піду?
Сум буду спивати на кожному сліду!
А коли вже стану на рідні пороги,
Кругом все питає: Де діти з дороги?
Зараз при воротах Рябко засковиче,
Усіх дітей моїх жалібно прикличе.
Таж він всіх їх няньчив і днями цілими
За їх слідочками пантрував малими.
До колін овечки голови муть класти
І будуть питати: Хто нас буде пасти?
Загін простягнеться і буде чекати
На плуг і питає: Хто ме тут орати?
А нива дозріє, розпусить колосся,
Немов дочок моїх шовкове волосся,
Що мов ясна хвиля спливало на груди —
Зашумить, питає: Хто жати нас буде?
У нашім городці близь срібної струї
Отворять до сонця сині очі туї
І стануть стрясати з листків ранні роси
І стануть питати: Хто вплете нас в коси?
Тай ще поспитає широка родина
І наша убога ньька Україна,
Кулями порита, в огні обгоріла, —
Спитає з докором: Де ти діти діла,
І твої і мої? Де ті діти, мати?
Ти-ж їх обіцяла мені згодувати!
І що я їй скажу, Боже, що я скажу?
На ту білу браму цвинтарну покажу,
Що там є за нею мій край і держава,
Потіха і радість, надія і слава . . .

Тут мені остати, тут мені сидіти
 І тут доглядати мої вмерлі діти,
 Що я їх живими доглянуть не вмiла,
 Бо їх та чужина на віки посiла.
 Тут буду сидіти місячної ночі
 І буду вдивляти в туман сивий очі.
 Та може в тiм сивiм, студеним тумані
 На мить хоч побачу дiточки кохані.
 Побачу солодке личенько Настуні,
 Хоч таке бліденьке, як було у труні.
 Головки синочків моїх кучеряві
 Побачу на хвильку в зоряній заграві;
 А може Гануся маленька прилине
 І одно солодке слово скаже: Нене!
 Давно вже не чула я отцього слова,

Давно вже . . .

Минула зима і обнова
 Весни замаїла скрізь поля зелено.
 А в серці мойому, як перше студено.
 А в серці мойому так сумно і зимно
 І так, як у гробі дітям моїм темно.
 І тільки часами, як сон стомить очі,
 Мені появляться личенька дiточі
 Веселі та свіжі, як цвіти весною. —
 І тоді говорять дiточки зі мною.
 Говорять, питають: Чи тямите, нене,
 Той сад яблуневий, те поле зелене,
 Ті липи вкруг церкви, верби здовж дороги
 І лани шовкові і темні облоги?

Чи тямлю, чи тямлю?

Бувало в неділю
 Голівки розчешу, яблочка розділю.
 І сядемо разом у густому саду

На любу розмову, на тиху пораду.
 Настуня найстарша "Кобзаря" читає,
 Тарасове слово пташкою лігає;
 І водить з собою степовії шуми,
 Гетьманськії полки, козацькії думи.
 Сама-ж я на діти свої задивлюся
 І мрії про долю щасливу лелію —
 І радію серцем і Богу молюся
 Чи є що солодше над матірну мрію?

Пісня II.

А в тім чорні хмари звід неба закрили,
 Посипались іскри і рай запалили.
 Вінком геть довкола вставало полум'я,
 Людей огорнув скрізь страх аж до безум'я;
 Не було роботи в день, ані сну в ночі,
 Втих жарт парубоцький і співи дівочі.
 Жита колосисті і маки червоні
 Стоптали твердими копитами коні.
 Стоптали обози зелену отаву,
 А села вбірались в криваву заграву . . .
 Надійшли улани, надійшли мадяри,
 З села стали гнати. А люде ридали,

З плачем обіймали хат рідних пороги,
 Уланам, мадярам хилилися в ноги.
 Даремно! Мадяри крісами натисли,
 Кульки забреніли, багнети заблисли —
 І люде поплили, мов крига по хвилі
 Без їди, спочинку ішли довгі милі.
 А села горіли, гармати гуділи,
 Худоба ревіла, діти лебеділи

І я пішла з ними, мов лист за водою . . .
 На руках Гануся, а старші за мною
 На плечах понесли маленькі клуночки:
 Шмат хліба святого, по дві-три сорочки,
 Цілий наш маєток.

Довго так ішли ми,
 Діти ледве плели ніжками малими:
 Не можна спочити, не можна ставати,
 Вперед жене військо, пожежа й гармати.
 Відтак спакували нас всіх на машину,
 Ідемо одну ми, другу й третю днину.
 Приїхали врешті: Казали зібрати
 Всі наші достатки й на плечі забрати.
 І “пост” напереді, пост другий за нами,
 Та й так нас пігнали всіх разом до брами.
 В брамі почислили нас пани на штуки
 І усіх пігнали на дальшії муки.

Пісня III.

Так ми опинились нарешті в бараці.
 Табор весь ховався в густій, сивій мряці;
 Жовтава грязюка мерзла під ногами,
 Дим з вугля зливався із хмар берегами.
 Дими гризуть очі, студінь ломить ноги,
 Так ледве дійшли ми пів мертві з дороги.
 Із ніг нас валили: жаль, голод і втома.

А хтось з глумом крикнув: ми вже дома! . .
 Як гірко на слова ті всі ми ридали,
 Та клунки із плеча з плачем поскидали.
 Зложили достатки наші небагаті
 І лягли на причах в спільній нашій хаті.

— — — — —
 Вснули трудні діти, а я не лягаю,
 Біля дітей сіла і думку думаю.
 І так, я чекаю — скоро прийде днина —
 Чую: крізь сон стогне найменша дитина.
 Взяла я на руки; голублю і бавлю,
 Студену водицю до чолонька ставлю.
 Дитина все стогне, ручки розкидає,
 А мені у грудях серце завмірає.
 Врешті настав ранок: заплаканий, сірий . . .
 Мов олово хмари на небо насіли.
 Прийшли до бараку сестри і доктори,
 Людей оглядають, чи котрі не хворі.
 Прийшли і до мене. Я руки здіймаю:
 Рятуйте дитину, рятуйте! — благаю.

Вони щось говорять — не знаю їх мови,
 Нещасна я мати, лиш бачу, як брови
 Зморщив доктор сильно і чую вже лихо.
 Затріпалось серце і мов стало тихо.
 Пішов собі доктор. Дитятко замовкло,
 Лиш очі запали і личко пожовкло.

Минула мов вічність довгая година.
 Санітет питає: Де хвора дитина?
 Я задеревіла сидячи на причі.
 Санітет питає і двічі і тричі.
 Мовчать усі, тільки здвигають плечима,
 На мою дитину вказують очима.
 Найшов її таки. Сердечна дитина
 На руках повисла, наче павутина;
 Рученьки маленькі здіймає до мене,
 Слабим голосочком промовляє: Нене!
І тую дрібненьку, немічну рибчину
 Санітет ухопив, як вітер билину . . .
 Де стіни шпитальні біліють рядами,
 Поніс там Ганусю і щез за дошками.
 Попри браму пости ходять рівним кроком
 Назад і наперед. Я молячим оком

На них споглядаю: чей пустять, чей піду . . .
Даремне благаю . . .

Діждалась обіду:

Аж діти ті старші приходять до мене
І просять всі разом: “Не журіться, нене,
Гануся поверне ще до нас здорова,
Вас журба зневолить і слабість готова,
Чи не жаль вам буде нас всіх тут лишати
Самих на чужині, мати наша, мати?”
Так я отряслася на слова діточі,
Підвелась зпід брами і обтерла очі.
Так щодня під браму шпитальну блукаю,
Все маю надію, що когось вблагаю,
Що хоч на хвилину Ганусю побачу.
Даремне сльозами кривавими плачу.
Докторам і постам й сестрам паду в ноги:
Замкнені для мене шпитальні пороги.

ПІСНЯ ІV.

Девятої днини прийшла картка біла —
Я карточки тої читати не вміла.
Настуня узяла, пошепки читає . . .
Чом голос змінився, чом сльози втирає?
Промовила ледво: Умерла Гануся,
Умерла, умерла . . .

Слухаю, дивлюся —

Розпука довкола чорний покров вергла . . .
Два слова лиш чую: Гануся умерла . . .
Та гаятись годі, бо донечка мила
Запрошує неньку, щоби нарядила,
Щоби завітчала головку гарненько.
“Іду вже, Ганусю, іду вже серденько!”

* * *

Тепер перейшла я всі шпитальні брами;
Втворила їх біла карточка для мами.

Чи може гнівна ти на свою матусю,
 Що тебе маленьку таку полишила,
 В далеку дорогу без слова пустила?
 Так мовлю, так кажу, словами біль важу.
 Шовковії коси у стрічечки вяжу,
 Тільце лелієве вбіраю в сорочку,
 Що її білила над Прутом в садочку.
 Дарма вже, дарма вже. Прийшли санітети,
 Щоб тіло дитини до трумни зложити. —

* * *

В трупарні стояли під стінами трумни
 Все малі, все білі. Витяглись в ряд сумний,
 А личка діточі, мов цвіти скошені
 Із них виглядали. Далі зажурені
 Матері схилились й дріжать від ридання.
 Ах, я тут не перша матір й не остання!
 — — — — —

У спільну могилу всі трумни зложили.
 Дяки не співали, дзвони не дзвонили,
 Попи не молились, прощі не казали.
 Всі трумни, мов перли на шнур понизали, —
 Склали домовини одну та на другу
 І разом вгорнули в жовту землі смугу.
 Ще й хрестик біленький з берези поклали
 І знов без спочинку діл другий копали.
 І другий і третій, бо спішно їм було . . .
 Грізнее страхіття в бараках загуло:
 Блідий привид смерті взяв косу на плечі,
 І ходив невпинно від причі до причі;
 А де поклав руки грабіжні, кошаві,
 Зацвіли гарячки румянці криваві . . .
 Так пошесть у грудях полумя палила,
 Буйний цвіт діточий ззарання вялила.
 За брамою жовті множились могилки
 І вже не вгавали в роботі носилки.

В трупарні складали що-дня домовини.
І матірні серця влівали що днини.

ПІСНЯ V.

І раз ніч це була спокійна і тиха;
Від ночі такої не ждала я лиха:
Голову склонила і на мить заснула.
А мара бліда ту хвилю прочула,
Над ліжком Настуні схилилась низенько
І віддихом їді облила личенько.
А була Настуня, як цвіт той весняний,
Як ясного сонця свіжий промінь ранний,
Як пташка співуча знад срібного Прута,
Як зоря рожева над лугом розснута.
І була Настуня, як рибонька скоро,
Старості моєї втіха і підпора.
Бувало, як вийде на лан жито жати,
То з її очима спливають блавати.
Бувало, як вийде до річки по воду,
Сама задивляєсь на свою уроду.
Як рожу притулить до свіжого личка,
Сама паленіє, мов рожі сестричка.
До неї схилилась мара смерті біла
І моя Настуня вогнем загоріла.

— — — — —

Прийшли раннім ранком сестри і доктори,
Звичайно питають, чи хто тут не хворий?
Те питання впало, як обух на мене,
Немов ножа вістре я вчула студене.
Прийшли санітети з білими ношами,
Забрали Настуню за шпитальні брами.
Вона-ж ще всміхнулась, мов ранняя зоря:
Не плачте, матусю, не нидійте з горя!

Василька пильуйте, бережіть Андрія!
 Це ваша потіха буде і надія . . .

* * *

Знов я перебула смертельну тривогу,
 І тиждень і другий знов день в день блудила
 Під брами шпитальні. Очима водила
 За доктором кожним, кожною сестрою,
 Чи не змилується котре надімною?
 Чи мене не пустять до мої дитини?
 В розпуці, в тривозі минали години . . .
 Дівочки моєї не видно, не чути,
 Лиш вікна шпитальні плачуть ранком смутно,
 А вітер збігає і сльози втирає.
 Я тоді думаю: Настуня вмирає . . .
 У вечір заграва заходу здійсниться,
 Скільки шиб у вікнах, стільки сонць займеться
 І всі разом гаснуть на ночі порозі.
 Я тоді думаю: Настуня в дорозі . . .
 Настуня в дорогу збирається до Гані
 І пливуть десь разом в засвітнім тумані.
 В духів хороводі зникають поволи,
 І я не побачу уже їх ніколи . . .

Так раз у полудне похмурне, студене
 Карточка біленька прийшла знов до мене.
 Та й ізнов пішла я в ту саму дорогу
 До вінця зібрати Настуню небогу.
 До вінця зібрала і відвінувала
 І сирій землиці в чужині віддала
 Вже другу дитину. До дому вертаюсь,
 Сіла на ту причу і думку думаю.
 Та дебся ті думи з собою не сплили —
 Усюди лиш бачу дві темні могили.

ПІСНЯ VI.

Минула вже весна й літо, прийшла осінь.
 Притих трохи відгук матірних голосінь.
 Лиш причі порожні і свіжі могили
 Про страшну недугу в бараках свідчили.
 Прийшла пізна осінь, лист жовтий скидала,
 Зелену надію у трумну вкладала.
 Вела бліді ранки і темнії ночі,
 Нуряла у тугу серця, а в тьму очі.
 І так ішла далі незміряні милі
 І так витягала з ставів мрячні хвилі
 Та й їх закидала холодним покривом.
 І були бараки в тій мраці островом
 Чи смутку, чи смерті. Зневолені люде
 Снувались мов тіні верх змерзлої груди.
 А кожний ніс в серці рану незгоєну,
 Несповнену мрію, тугу незгашену.
 Бо була то осінь не тая, не тая,
 Що на Україні: — тиха, золотая,
 Що з левад отави пахоці скрізь несла,
 Розкидала в полі вівсів перевесла;
 Срібнолускі риби хитала у човні
 І вгинала гилля овочами повні.
 Не тії, не тії осінні дні були;

Вітри ледовії від півночі дули,
І несли на крилах мрачній морози;
В душі морозили думки, в очах сльози.
Мороз до бараків вдирався крізь шпари,
І все поринало в мокрих клубах пари,
Зморожені люде по причах куняли,
Себе і бараки й долю проклинали.
Я в душі леліла зиму на Підгір'ю:
Село в снігу-пухах нурялось, мов в пірю.
На совганці діти гукали від втіхи,
Шляхами бреніли дзвіночки і сміхи.
А вечером ватри по печах палали,
Смуги золотії в біль сніжну кидали.
На лавах сиділи дівчата веселі,
Нитки тонесенькі тягнули з куделі,
А з грудей тягнули думки українські,
І пісні лунали і жарти легінські.
А тут в мокротечі, морозі і бруді
Тиняються люде по ослизлій груді.
Голод вялить рано, глумиться у вечір,
Голова до рана примерзне до причі.
Так зима вступала твердим, тяжким кроком,
І кожна нам днина здавалася роком.
Старіші ставали ще більше недужі
Й немов сукно діти синіли від стужі.
Простуда ходила, жертви забірала
І знова шпитальні брами відчиняла.
Знов брама цвинтарна безвпину скрипіла
На звук цей зловіщий ціла я тремтіла.
Та хлопчики мої, що мені остались,
На диво, здорово мені ще ховались;
Щасливо заразу страшну перебули
І такі веселі, такі жвав'и були,
Що серце на вид їх гейби оживало
І чорну жалобу немов забувало.

VII.

Ба ні, не забуло. І радість і горе,
 Все кинути можна у забуття море:
 І молодість буйну і любу дружину —
 Тільки не забути матері дитину.
 Але на тяжкую жалоби заслону
 Падав наче промінь від хлопчиків зору.
 Такий був їх вигляд веселий і любий,
 І так ніжно любились немов два голуби.
 Обнявшись разом сиділи, читали,
 Враз в школу ходили, враз їли, враз спали.
 Разом потішали смутне серце моє,
 І так виглядали, мов близняток двоє.
 Бувало щебечуть, як щигли до мене
 Солодкі, кохані: Не плачте вже, нене!
 Ще місяць, ще другий до дому підемо.
 Ми вам помагати у всьому будемо.
 “А я вам заорю під жито долину,
 А я вам овечки в діброву пожену,
 А я вам зелену леваду всю скошу,

А я вам водиці із річки наношу.”
 Так напереміну до мене щебечуть,
 І жаль мій тяженький на хвилю облегчуть.
 Так зима минала день за днем поволі,
 А нам вже здавалось, не мине ніколи.
 Минула нарешті.

В високе віконце
 Що днини вчасніше заглядало сонце,
 Письмо золотисте писало по бальці,
 Й дзвонило об шиби в промінясті пальці.
 На зазив той діти з бараків летіли,
 Зморожені тіла до сонечка гріли.
 А всі люде лица звертали до сходу,
 Де в тузі летіла вся душа народу.
 Дивились на небо, як по шляху тому
 Вандрівнії птиці вертались до дому.
 Летіли крізь дроти, фронти і кордони,
 Бо в них були крила і свої закони.
 Сонечко пестило земельку зівялу,
 Й снігові коверці зсувало помалу.
 Підсніжники білі відкривали личка
 І шовком зеленим леліла травичка.
 На красу ми тую зза брами гляділи,
 Та щоби дістати — й думати не сміли.
 Часом лиш дитина пробігла сторожу,
 Витягнула ручку через огорожу,
 Зелений листочок принесла до мами.
 І разом листок той зілляли сльозами.
 Так з тою красою, цвітною, рясною
 Весна приходила, а разом з весною
 Надія вернути в край рідний вставала.
 А туга надії крила подавала.
 Збіралися люде на раду гуртками,
 А кожний був в рідній країні думками.

І кожне питало: Чи де не чувати,
Чи скоро нас будуть до дому пускати?

VIII.

Аж разом з весною надтягли до брами
Виселені люде довгими рядами.
З клунками на плечах і дітьми малими.
Ішли так плачучи гуртками цілими.
Дивлюся на личка діточі так ніжні,
І бачу над ними вже руки грабіжні,
Що тягнуть їх в стіни шпиталів тюремні,
А відтак ще далі в гробів ями темні.
Так тиждень і другий люде приходили,
Про вогонь і кулі вістки приносили.
Пропала надія вернути в край рідний.
І знов без надії блукав народ бідний.

— — — — —
Надійшло і літо розпальне, гаряче,
Жарким поцілуем палило неначе;
Розпаленим пилом нам в очі метало,
Нам вигнанцям бідним... Хлопяточка мої
Ходи ли що днини здовж брами отої;

На ліс споглядали тужно через дроти.
 І тільки в очах їх світило охоти
 У гущу зелену, у ліс помайнути,
 Свіжого повітря у груди втягнути.
 Та дроти табор наш обхопили щільно —
 Чужинцям повітря псувати не вільно!
 І вода і воздух, все чуже, плачене...
 Гей, щастя ти наше, гей щастя втрачене!
 Дітям нашим хворим на зболілі груди
 Від пахощів ліса полекші не буде,
 Бо пахощів ліса стережуть багнети...
 Для нас лише цвинтар, шпиталь й санітети...

ПІСНЯ ІХ.

Минуло й те літо. Знов мряки настали;
 Берези у лісі лист жовтий стрясали.
 Знов вихри студені подули з півночі...
 Одної сумної, осінньої ночі
 Стогнав Андрійко мій, раз у раз будився
 Із причі своєї ледве підводився.
 Вся ніч біля нього зо страху вміваю...
 Що Тобі, Андрійку, синку мій? — питаю.
 “Нічого, матусю, це так лиш, минеться.”

А мені вже серце на сто куснів рветься.
 Де молодість наша буйна, та весела?
 А мені вже серце віщує знов горе...
 А ніч яка довга, бездонна, як море...
 У день Андрійкові ставало мов лекше;
 Та тільки все блідший, говорить все тихше,
 Всі свої хлопячі покинув пустоти,
 І каже: почало у грудях колоти.
 Раз його доктори лежачи застали,
 Постукали в груди, довго не питали,
 Тільки до шпиталю завести веліли.
 Як хлопчики мої разом лебеділи,
 Як Андрій, схиливши головку кохану
 На матірні груди — просив: Я остану!
 Я лишуся тутки при вас, рідна мати.
 Бо тяжко там буде самому вмірати,
 Так боюся, нене, так боюся, нене...
 І білу головку притулив до мене...
 А Василько брата обіймав за шию
 І плаче, голосить: “Братчику, Андрію!
 Де наша Україна, та де наші села,
 Де наші загони, де наша маржина,
 Де наша преславна січова дружина?
 Вже нам долі Прутом не плисти, не плисти!
 Вже нашим крисаням у павах не цвисти...
 Топірчикам нашим в похід не бреніти,
 Співучим сопілкам в лугах не звеніти.
 Пахучих покосів долі не стелити,
 Ні ненечці нашій старість веселити.”

Мені потемніло в очах в оту хвилю.
 Я скрикнула страшно: Андрійку, Василю!
 І ручок четверо злетіло до мене:
 “Не гнівайтесь, нене, не гнівайтесь, нене.”
 Разом рученьками шию оповили,

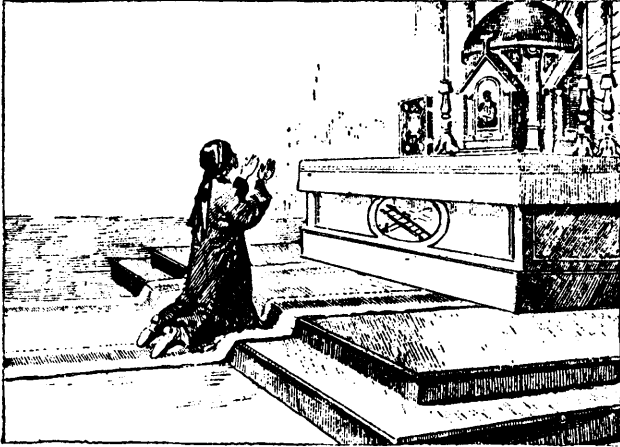
Та й кучері ясні із чорними сплили
 На смутне, зжурене, бліде лъце моє —
 І так ми обнявшись плакали всі троє.

* * *

На другий день рано, лиш днина настала,
 Я сина в дорогу сумно виряджала.
 Я сина в дорогу виряджала сумно,
 І мовби гляділа в отворену трумну...
 Отворена трумна, забитая доля,
 Зморожені квіти, терновії поля.
 Терновії поля, кривавії гати —
 Ах чом-же я мати, ах чом-же я мати?...
 І ляг мій Андрійко на білій постелі,
 Біляву головку склонив у знесилі.
 Надійшов і доктор: Я молю очима:
 Що моїй дитині? Цей здвиг лиш плечима.
 От і ціла рада і ціла розрада.
 Звисла надімною втретє смерті влада.

Пісня Х.

До синочка мого в шпиталь я ходила
 Все двічі на тиждень. Назустріч світила
 Усмішка все тихша і личко все блідше.
 Хвалився синок мій, що кашляє рідше,
 Всміхався, дивився на мене миленько:
 — “Щоб весна прийшла лиш, подужаю, неню),
 Я бігла до церкви д’ Пречистій Покрові
 І ставила свічі, високі, воскові;
 Там вони горіли від ранку до ночі.
 Я-ж довго вдивлялась в Пречистої очі,
 Чи матиме волю, чи матиме силу
 Відняти від мене ту третю могилу?...
 Так дні проминали в надії-трівозі,
 А весна стояла уже на порозі —
 І сіяла цвіти.

По прилісках росли
 Пахучої весни найраншії послі:
 Бриндушки зпід снігу перші прозябали,
 Фялки оксамітні очі отвірали;
 Церковці дрібненькі і пальчики божі
 Бачить можна було ізза огорожі.
 Та годі дістати, бо йти нам не вільно.
 А моя дитина бажала так сильно
 Натішити очі квіток тих красою,
 І губки спалені змочити росюю,
 Що на них бренила.

Раненько я встала,
 Лиш зоря рожева над лісом заграла —
 І прийшла до брами. Дорога в ліс проста
 Й отворена брама. Та здіймивсь гвер поста
 У гору так грізно і стало так лячно,
 Аж на очах ніби зробилося мрячно.
 Мені-ж в лісі треба невідмінно бути.
 Андрійкові мому квіточок добути,
 Бо нині до нього йти — день випадає.

Блищить гвер до сонця, серце умліває;
 Підходжу до поста, кланяюся в ноги.
 Цей кричить щось грізно і гонить з дороги.
 Я плачу, благаю, йти даліше змагаю,
 А в плечах мов вістря багнета вчуваю.
 Даремні благання. Пост ловить за плечі,
 Говорить мадярські якісь швидкі речі.
 Другого прикликав і так мене взяли
 І в якусь комірку темну увігнали,
 Замкли і лишили. Змоглась я нінащо.
 У заперті сиджу і питаю: **Защо?!**
 За які провини, по яких законах?
 Замучене серце здрігається в стонах.
 І так все питаю ітак гірко мислю
 І так гріхи свої нечисленні числю:
 Безнадійні днини, безпросвітні ночі,
 Ще й ті домовини біленькі, діточі....
 А час застиг немов, не йде, не минає.
 Моя-ж там дитина на мене чекає!
 Недужа дитина видивляє очі,
 Думки взустріч ньеньки виходять діточі.
 А ньенька в неволі, в заперті, мій Боже!
 Воно-ж там даремне чекає; а може....
 І в стіни тюремні гачу головою....

І десь там регочесь судьба надімною
 Регочесь, глузує: “Не пробеш ти муру!”
 Не їла я в день той хиба чорну журу.
 Ввесь день на дверей скрип чекала даремно.
 Нарешті минув день і настало темно.
 Ніхто не приходить, ніхто не питає,
 Каменем на груди нічка налягає.
 Темрява спряглася з мукою, з журбою,
 Що там мої діти десь тужать за мною.
 Та думка мій мозок вертить безнастанку.
 І так я пробула до білого ранку.

ПІСНЯ ХІ.

Рано прийшли пости і мене пустили
 Як там мої діти без мене гостили?
 Біжу до бараку. Василько спить тихо.
 Мабуть заснув в сльозах, а в сні забув лихо.
 У сні рано-вранці ловить якусь мрію
 Сміється, шепоче: “Братчику, Андрію!”
 Аж і моє серце всіхнулось на хвильку.
 Схилилась над причу, шепочу: Васильку!
 Скупалось серце у хвилях любови
 І я задивилась на синові брові
 Високі, та рівні немов у соболя
 І мовлю молитву: “Коли Твоя воля,
 • Всевишній, то хлопчик цей мені остане,
 Мою сумну старість потішить, догляне.

Збудився синок мій, з утіхи аж плеснув,
 І зараз ручками на шиї повиснув.
 “Ой ненечко наша, куди ви дівались,
 Що ми вас з Андрійком даром вижидали?”
 Коли ж розказала я всю журбу свою,
 Потряс Василько мій гордо головою,
 Карими очима, мов сонцями блиснув,
 І брівки нахмарив і долоні стиснув:
 Чей виросту, нене, чей зміцніють руки!
 А тоді за ваші й за всі наші муки,
 За тії наруги, за тії знущання,
 За сльози діточі й матірні ридання,
 За болі і смуток і кривду без впину,
 За ту ю нещасну нашу Україну —
 Як виросту, нене, і в силу вберуся,
 За те я, нене моя, відплачуся!
 Вогнем загоріла головка козацька.
 Вогнем загоріла головка козацька.
 Я серцем лелію красу молодечу,
 Думками в будучність далеку вже лечу....
 Ось, виріс Василь мій, орлом в поле лине,
 Орлів закликає з всеї України.
 Бойову дружину збирає у полі,
 Веде до побіди, до слави і волі,
 Веде до відплати... Такі в ранок ясний
 Зродились надії — і як скоро згасли!
 В суботу це було. Надійшла неділя.
 Василько ще зночі роздобув десь зілля.
 З нього ми зложили маленьку китицю
 І ввійшли трівожно в шпитальну світлицю.
 Назустріч нам усміх блиснув Андрійковий.
 Промовив: “Матусю, брате, я здоровий!
 Мамо, я щасливий, я піду до дому,
 Не кажіть нікому, не кажіть нікому....
 Пташкою полину, як пташка я легкий —

Вже лину, вже чую, як пахнуть смереки;
 І срібнії піни вже бачу на Пруті,
 Калину на збіччу, березу на скруті —
 І хатки біленькі над Прутом рядами.
 Садок коло хати, вербу коло брами...”
 Втім ясну головку звисив, як лелійку. —
 Молю, припадаю, лебеджу: “Андрійку!”
 Андрійко не чує, пішов вже до дому...
 Не скажу нікому, не скажу нікому.
 Не скажу....

* * *

Не знаю, що вже було далі.
 Щось почервоніло в очах, як коралі;
 Може то калина червоно зродила,
 Що шлях Андрійкові до дому значила.
 А може то тільки червона кров була,
 Що капала з серця... Я твердо заснула.
 А як пробудилась за вік, чи за хвилику,
 Кликкала без впину: “Андрійку, Васильку!”
 Кликкала всі діти. Немає нікого....
 Потім говорили, що я так днів много
 Лежала в гарячці, нічого не чула,
 Нічого не знала. А як прочуняла,
 Я вже ні одної дитини не мала!

ПІСНЯ XII.

Не в силі нам було — люде говорили,
 Василька відвести від брата могили.
 Ту сиру земельку обіймив руками,
 До неї тулився, як дитя до мами.
 І братчика свого кликав безупину:
 На кого, Андрійку, ти мене покинув?
 На кого покинув і мене і маму?
 Чого тебе, брате, вложили у яму?
 Промов-же Андрійку, єдине хоч слово!
 Що його відтягнем — а він все наново!
 Ледве до бараку його затягнули.
 А він чекав хвилі, коли всі послули.
 І побіг на цвинтар — пробув там до ранку.
 В ту ніч дощ студений лив без перестанку.
 Хлопя застудилось — гарячка завзята
 В три дні його зіла — і пішов до брата.
 З братчиком, з сестрами злучився на віки.

— — — — —
 Сама я стояла. Лиш біль мій великий
 Остався зомною, каменем ляг в груди
 І я вже не піду з ним відси нікуди.
 Від цвинтаря брами вже більше не рушусь,
 Бо я з діточками лишитися мушу.
 Та я чейже мати . . .

— — — — —
 І того не знаю,

Який я родині одвіт дати маю
 За свої в чужині розтрачені скарби.
 Нічо вже не маю, лиш на серці карби.
 Коло тої брами буду я сидіти,
 Буду доглядати вмерлі свої діти.
 І буду чекати на щасну годину,
 Коли вже на віки коло них спочину.

Канадсько-Український Бібліотечний Центр
Канадське Товариство Приятелів України
Торонто - Канада

Printed by
The Ukrainian National Publishing Co., Ltd.
WINNIPEG, MAN.